

KÁPOLNAI P. ISTVÁN

I. MIKSA CSÁSZÁRNAK BÉCS ÉS SZÉKESFEHÉRVÁR ELFOGLALÁSÁRA
VONATKOZÓ 1490-İK ÉVI FELJEGYZÉSEI

I. Miksa császárnak saját kezével írt, több kötetre menő feljegyzései között sok oly adatot találunk, mellyel a magyar történelemnek némely hézagát betölthetjük.

E tekintetben Miksa császár feljegyzéseinek azon része is érdekes, mely a Magyarország ellen indított 1490-ki hadjáratát írja le, a mikor Miksa néhány hónap alatt mindazt visszaszerzé, a mivel Hollós Mátyás királyunk, Miksa rovására, Magyarország hatalmi állását növelte volt.

Kevés uralkodónak kedvezett a szerencse úgy, mint Miksának, de kevés uralkodó is használta fel a szerencse kedvezményeit oly ügyesen, mint ő.

Mindenekfelett különös szerencse volt I. Miksára nézve ama körülmény, hogy a magyar birodalmat az Ens folyóig kiterjesztő Mátyás királyunk előbb halt meg, mintsem fiát utódjává megválasztathatta és megkoronáztathatta volna.

A szerencse e kedvezményét Miksa azonban erélyesen és ügyesen fel is használta: április 5-én halt meg a nagy király és augusztus 19-én Miksa már be is vonult Bécsbe, ahol rögtön a Magyarország ellen indítandó hadjáratra készült, úgy hogy november 18-án már Székesfehérvárt is bevehette.

Miksa császár ezen hadjáratot feljegyzéseiben csak felületesen írja le, a miért is nem szorítkozom a feljegyzéseknek csupán száraz fordítására, hanem azokat mind azon helyreigazításokkal, megjegyzésekkel és kiegészítésekkel is bővitem, a melyek szükségesek, hogy egyúttal e hadjáratnak lehetőleg hű képét is adhassam.

Bécs a XV. században Európának legjobban megerősített városai közé tartozott; belvárosa már akkor is, ép úgy, mint még e század közepén, külön várat képezett, melynek a sikamjain túl fekvő, szintén erős gáttal és mély árkokkal bekerített külvárosai, mind megannyi külső várművekül szolgálhattak.

A belvárost védő gát igen magas és tág volt; a széles és mély árokban levő csatornába vizet lehetett bocsátani és a gát erős várfala hosszant számos vártorony és bástya könnyebbítette a védelmet.

A XV. század vérépítői és katonái Bécsset fegyverrel be nem vehetőnek tekintették és Mátyás királyunk is. Bécs ostromakor, nem az ágyúk és várívó gépek hatására fektette a fősúlyt, hanem a kiéheztetésre.

Ha tehát a magyar országnagyok 1490-ben Bécs megvédéséről kellően gondoskodnak, akkor a magyar helyőrség az osztrákföldi hódítások e legnevezetesebb pontját mindenesetre addig megtarthatta volna, míg Magyarországon a királyválasztás megtörténik és az új király a magyar birodalom nyugati határain túl fekvő hódítások biztosítására a szükséges intézkedéseket megteszi, vagy azokat előnyös béke kieszközlésére felhasználja.

Szapolyay István, Alsó-Ausztria kormányzója, azonban ehhez nem értett.

Hatezer embert hagyott ugyan Ausztriában, ámde ezen, az akkori viszonyokhoz képest tekintélyes haderőt nem összpontosította Bécsben és még kevés, de hadászatiilag fontos helyeken, hanem 21 felé forgácsolta szét.

Minden rozzant, jelentéktelen váracskában, melyet Mátyás király néhány órai vívás után bevett, magyar várőrséget hagyott, a miért is Bécs, a hódítások súlypontja védelmére csakis 400 ember jutott! Pedig oda legalább is 4000-et kellett volna rendelni és még akkor is a külvárosokat el kellett volna hagyni és csakis a belváros védelmére szorítkozni. Az akkori időben ugyanis valamely vár védelmére annyi embert véltek szükségesnek, hogy — a

tüzéreket beleértve — a várfal hosszában minden lépésre egy ember jusson és még félannyi tartalékban maradjon.

E szerint tehát a Bécs belvárosát bekerítő, 2000 lépés hosszú várfal megvédésére legalább is 3000 ember kellett és bizonyára még 1000 ember szükséges lett volna. részint a Burg megszállására, részint pedig a bécsi polgárságnak Miksához szító részének fékentartására.

A Bécsben hagyott csekély helyőrség élén Upor László állt.

Keveset tudunk e magyar hősről, de az a kevés is elég arra, hogy őt a magyar nemzet legjelesebb katonái közé soroljuk.

Ha szerencsésebb nemzetnek fia, akkor nevét minden iskolás fiú ismerné; nálunk Upor László nevét csakis néhány tudós olvasta – a nép e magyar vitéz hírét soha sem hallatta.

Mátyás király halála után Miksa (akkor még csak római király) bajor és sváb hadnépét sietősen összegyűjtve, rögtön Mölk felé nyomult.

Miksa hadműködésének e hírére a német-újhelyi polgárok a csekély magyar őrséget városukból részint kiűzték, részint a várba szorították, az akkor 60-70 ezer lélek lakta¹ Bécs polgárainak egy része pedig lázongani kezdett.

Szapolyay ugyan elrendelte a bécsi polgárok lefegyverzését, de némelyek fegyveres ellenállással fenyegetvén, meg sem kísérelte rendeletének erőszakkal való végrehajtását, hanem Bécsben volt dandárjával, 3-4 ezer emberrel és több, a magyar kormány érdekében való működésük miatt Miksa boszújától tartó bécsi polgárra], Magyarországra a királyválasztáshoz sietett, Upor László pedig 400 emberével a Burgba zárkózott.

„Ez év augusztus havában — írja Miksa, aki úgymint Julius Caesar, mindig harmadik személyben ír magáról — a római király számos lovas és gyalog fegyveressel vonult be Bécsbe.”

Tichtel doktor naplójából és a bécsi egyetem évkönyveiből tudjuk, hogy Miksa augusztus 19-én 4000 fegyveressel és „sok” ágyúval érkezett Bécs elé, melybe másnap, azaz augusztus 20-án vonult be ünnepélyesen.²

Augusztus 23-án hirdettetett ki ünnepélyesen ama szentszéki bulla, mely Ausztria népét és a bécsi polgárokat a magyar királynak letett esküjök alól felmenti; e kihirdetés után a bécsi polgári rend, a nemesség, a papirend és az egyetem Miksa római királynak rögtön hűséget is esküdtek.

„Ugyan e hó vége felé — folytatja Miksa — a római király a városon kívül levő árkoknál számos ágyút állíttatott fel és azokat a Burgra irányította, hogy az elhunyt magyar királynak embereit e fenyegetéssel a Burg átadására kényszerítse.”

„Miután azonban a magyarok a Burgot még akkor sem akarták átadni, a király várívó árkok ásását és a Burg lödözését rendelte el; a Burg több helyen meg is rongáltatott és 5—6 napi ostrom után a magyarok azon egyetlen feltétellel adták: meg magukat, hogy életben hagyásuk biztosítottassék.”

Miksa e rövid, hézagos előadásához az előbb említett forrásokban még több érdekes adatot találunk: A hűségi eskü letevése után sok fegyverviselő bécsi polgár is Miksa csapataihoz csatlakozott.; ezenkívül folytonosan érkeztek Bécsbe a Miksa által hadjáratra, felszólított segélyhadak és augusztus vége felé már 8000-nél több fegyveres volt a Burg körül felállítva.

Az akkori Burg uralkodónk jelenlegi palotájának azon részét képezi. a mely most Régi Burgnak nevezetik: nagy, kétemeletes négyszögű épület volt ez, melynek mindegyik sarkán

¹ Horváth Mihály 50,000-nek írja Bécs összes lakosainak számát. Ez tévedés; ennyi volt Aeneas Silvius szerint azok száma, kik az oltári szentséget felvették.

² Hormayer az Osztr. Plutarch-ban augusztus 22-ére teszi e bevonulást, a mi kétségkiviül toll- vagy sajtóhiba.

egy-egy hatemeletes vártorony bástyaként szögelt ki.³

Upor annyi eleséget gyűjtetett össze a Burgba, hogy abból „Ezer ember egy negyed évig élélhetett volna.” Ezen kívül a Burgot bekerítő védőfalat és ennek árkat kijavíttatta és egvátalában mindent megtett, hogy lehetőleg sokáig ellenállhasson. Upor azonban mégis elveszettnek kellett hogy érezze magát, mihelyt látta, hogy Miksa király komolyan fog a Burg vívásához, mert a 650 lépés kerületű védőfalak megszállására összesen csak 400 embere volt és mert nyilazói meg 60 puskása⁴ nyilaikkal és golyóikkal el nem érheték a támadó tüzéséget, mely akkoriban is 1000—1200 lépésre nagy hatással működhetett.

Kirohanások sikerére sem számíthatott a magyar várórség, mert nyílt téren a hússzorta számosabb német hadak által mihamar megsemmisített volt.

Visszatorlásra való remény nélkül várták tehát a magyarok a Burg lődöztetését.

Miksa tüzésége valószínűen a mai Burgring keleti szélé tájékán állított fel, ahol a XV. század közepén egy széles árok vonult a Wien folyóig. Miksa királynak e helyt felállított ágyú 1000 lépésnyi távolságra hatásosan lőhettek a Burg falait, melyeknek védői a tűzereknek nem árthattak.

A tüzéségnek három napi működése után „Az árok körüli falazat már le volt döntve és a Burg épületén is több helyen réseket lehetett látni.”

Ekkor Szt. Egyed napja előtti vasárnapon Miksa király általános rohamot rendelt el, amely azonban a meg nem rettent magyarok által vitézül visszaveretett.

Ujra megkezdett tehát az ágyúzás, amely akkor már magára az épületre lett összpontosítva, mert a Burgot bekerítő védőfal már romokban hevert.

Augusztus 31-én reggel 6 órakor ismét általános roham kíséreltetett meg; három tömeg egyidejűleg rohanta meg a Burg nyugati, déli és keleti oldalát. E rohamok is visszaverettek és Miksa Landsknechtei ugyan csak rendetlenül vonúlhattak vissza, mert Upor László a már igen megfogyott őrségével, még üldözésre is mert kirohanni, mely alkalommal maga Miksa király is vállán megsebesült !

Az elkeseredett király, alig hogy sebe be volt kötve, rögtön haditanácsot hívott össze, amely a rohamnak még az napon való ismétlését határozta el.

Pihent csapatok vezettek a sikertelen roham által kimerültek és valószínűleg lehangoltak helyébe és mikor már a megrohanásra való előkészületek mind meg voltak téve, Upor ismét megadásra szólított fel.

Upor 400 emberéből akkor már csak 124 volt életben és ezek is a terjedelmes épületnek éjjel nappal felváltás nélküli őrzése által teljesen ki lehettek merülve ; Upor tehát, újabb rohamnak ellenállni képes nem lévén, megadta magát és életben maradt 124 emberével még az nap este a Kärnthnerthor tornyának tömlőcébe zárattott.⁵

A bécsi Burgnak ágyúk nélküli, számos ágyúval működő hússzorta erősebb ellenség elleni hét napi védelmezése oly haditett, melyhez hasonlót csak igen keveset találunk a

³ Az akkori Burg képe látható a XV. század közepe táján készített, 1848-ban Bambergben feltalált és most a bécsi városi levéltárban őrzött „Bécs városának tervrajzán.”

A Burg belsejét részletesen leírja az Archiv f. Geogr. Hist. Staats- und Kriegskunst 1811-ki 96. és 97. számában közlött Anzaigunk der Zimmer in der Purg zu Wienn sat. 1458.

⁴ Ennyi puska találtatott a Burgban a magyar csapat elfogatása után.

⁵ Horváth Mihály azt írja, hogy „Szabad elköltözés föltétele alatt adta át Upor a várakat.” Ez tévedés.

Valamennyi forrás szerint Upor csakis a helyőrség „életének biztosítását” kötötte ki, ez pedig az akkori időkben egészen mást jelentett, mint „a szabad elköltözhetést” mely utóbbinál mindenki magával vihette csataménjét, fegyvereit és testén lévő holmiját, míg az életben hagyás feltételével magát megadó, mindenéből kifosztott és csakis váltságdíj kifizetésére bocsátott szabadon.

hadtörténelem lapjain.

A megvédendő épület kiterjedéséhez helyes arányban nem álló csekély helyőrség e hét nap alatt ugyancsak keveset pihenhetett és kimerülve, megfogyva, sikerre való remény nélkül, nemcsak híven és hősiiesen teljesítette kötelességét; hanem még az utolsó napon is annyi eréllyel bírt, hogy azzal támadólag lehetett fellépni!

Tisztelő megemlékezést érdemelnek e bajnokok⁶, kiknek kétharmada (279) lelte sírját a megvédendő Burg udvarán.

„A római királynak Bécsben való tartózkodása alatt — folytatja Miksa — mindenfelől sok harcos érkezett seregéhez.”

„Szeptember elején a király Klosterneuburg elé indult és e várost oly erősen lövette, hogy a megboldogult Mátyás királynak e városban maradt hívei a várost mihamar⁷ átadták azon feltétellel, hogy életök megkíméltsék.”

„Klosterneuburghoz egy félmérföldre. mocsáros vidéken fekszik Korneuburg; ez kis város ugyan, de igen meg van erősítve.

„Miután e város vívására sok időt kellett volna fordítani. a királynak pedig már Magyarországra kellett indulnia, a király ez alkalommal nem ment e város elé, hanem visszatért Bécsbe és onnan Németújhelyre indult, melynek várát a magyarok még mindig megszállva tartották.”

„Látva, hogy e vár vívása sok bajjal jár és egyhamar be sem vehető⁸, a király a városban helyőrséget hagyva visszatért Bécsbe, ahol Magyarországra vezetendő csapatait összegyűjtötte és a hadjáratra való készülődéseket befejeztette.”

A király számos jeles lovassal és gyalogossal október 4-én indult el Bécsből és onnan 4 mértföldnyi távolságra. már magyar területen⁹ szemlélte meg seregét, melynél akkor 16—15 ezer valódi harcos volt; élelmet nem vitt magával, hanem abból élt, amit útközben talált¹⁰.

„A király seregével folytonosan haladva, néhány nap múlva Szent Márton szülőföldjére. Szombathelyre érkezett.”

„Szombathely kis város, melynek falai vár módjára árokkal szegélyezték¹¹. E város nem nyitotta ki kapuit és következőleg körülfaloltatott és annak ostromoltatása megkezdett. Mintán a király azonban meggyőződött, hogy e város ostromoltatása igen soká tartóztatná fel, a város helyőrségével szerződést kötött, melynek értelmében a helyőrség kötelezte magát a várost 14 nap múlva átadni, ha addig a magyar királytól segítséget nem kap, a római király pedig podgyászostúl való bántatlan elvonulást biztosított a helyőrségnek.”

„A király Reyncheberch urat 400 lovassal és 3—4 ezer gyalogossal hagyott Szombathely

⁶ Az osztrák történészek is kiemelik a Burg védelmezőinek vitézségét. Így pl. Berman Alt: und Neu-Wien-jében is azt írja, hogy „Mit übermenschlicher Tapferkeit vertheidigte die ungarische Besatzung die Burg gegen das geschulte Heer Maximilianus.”

⁷ Szeptember 9-én.

⁸ Horváth M. téved, midőn azt írja, hogy: „Bécs példáját nyomban követte a neustadti vár;” a németújhelyi vár magyar helyőrsége csak november 22-én rakta le fegyvereit.

⁹ Miksa Nagyszombatra vevén útját, kétségkívül a Himbergen át vezető úton haladt seregével és Wampersdorfnál. meg Ebenfurthnál kelt át a Lajtán. E szerint seregét valószínűleg a Wimpassing és Neufeld közti térségen szemlélte meg.

¹⁰ Miután az akkori időkben közönségesen háromszor annyi szolga és csöcselék szokott a sereggel járni, mint amennyi valódi harcos volt, következtethető, hogy vagy 60—70 ezer ember pusztított; akkor Magyarországnak azon részét, melyen Miksa serege működött.

¹¹ Ebből is látni, hogy az akkori városfalak előtt nem volt mindig árok, mert különben Miksa király, aki nagy katona volt, Szombathelynél különösen ki nem emelné, hogy ennek falai előtt árok is volt.

előtt, mely város 14 nap múlva, csakugyan átadatott. Reyncheberch azután egy csekély őrséget hagyván Szombathelyen, a többi népével ismét a római király seregével egyesült.”

November 8-án vonult be a király Veszprémbe, a hol 5—6 napig tartózkodott és azután útját folytatta Magyarország fővárosa és fővára: Székesfehérvár felé, a hol a magyar birodalom királyai megválasztatnak, megkoronáztatnak és eltemettetnek.”¹²

„Erzsébet napján érkezett a király Székesfehérvár elé¹³ és rögtön Tüskés János¹⁴ lovászmestert az elővéddel a külvárosok elfoglalására küldte előre; e külvárosok legalább is oly kiterjedésűek, mint Brüsszel városa.”

„Miután jelentetett, hogy a külvárosba¹⁵ nyomult elővédre a város faláról élénken lödöznek, a király Tüskés mester ágyúit a külvárosból a város felé kivonatta és ezeken kívül még 5-6 rövid kartaunát és ugyan annyi sugárgyút is állíttatott fel; e tüzéség azután szünet nélkül lödözte a város falát és ennek egyik kapuját.”

„A lödözésre a városban levők elhagyták a vár falát és futásnak eredtek. Agyúink azonban mégis folytatták a lödözést, miközben a gyalogság megmászta a falakat. A csehek voltak az elsők, kik a kaputól¹⁶ balra álló falon át a városba jutottak.

„A város kapuinak kinyitása és megszállása után a király a városba ment, a sereg pedig a város melletti földeken szállt táborba.”

„A város elfoglalása és a bevonulás után a király 8—9 embert, részint fehérvári lakosokat, részint a városba menekült magyarokat kivégeztetett.”¹⁷

„Ennek megtörténte után a király még az nap odahagyta a várost és seregének táborába ment háltni.”

„A következő napon, azaz november 20-án a király ismét bement a városba, és mindent elkövetett. hogy német tisztjeit és harcosait a város elhagyására és Buda, felé való menésre bírja és meg is engedte, hogy minden századtól 2 ember hátra maradjon a századra eső zsákmányrész átvételére.”

„A városban levő harcosok azonban nemcsak ez nap, hanem még a következő 8 nap alatt sem akarták a várost elhagyni : azt mondván. hogy ők azt hiszik, hogy e városnak rohammal való elfoglalásával kötelességöknek már eleget tettek és a városból ki sem mozdúlnak, míg nekik kétszeres zsold ki nem lesz fizetve és kiki a zsákmányból neki járó részét meg nem kapta.”

„A király látta ugyan harcosainak makacsságát, de azt remélte, hogy mégis csak észre fognak térni és azért november 22-én Kristóf bajor herceget 7-8 ezer emberrel Buda irányában előre küldte: e herceg 2 mérföldre Székesfehérvártól szállt táborba¹⁸ és ott időzött 14 napig, mely idő alatt a király ismételve, de mindig siker nélkül kísérelte meg a német zsoldosokat (Landsknechte) a város elhagyására bírni¹⁹.

¹² Miksa király e szavaiból látható, hogy a XV. század végén Székesfehérvárnak körülbelül oly fontosság tulajdonított Budával szemben, minőt I. Napoleon tulajdonított Moszkvának Szt. Pétervárral szemben.

¹³ Horváth Mihály tévesen november 6-ikára teszi ezen eseményt.

¹⁴ A kéziratban „Tysckiés” van írva.

¹⁵ Ez bizonyára a „Sárváros” volt.

¹⁶ Ez valószínűleg a Palotai kapu volt, mely a főtemplom közelében, a városfal északnyugati részén át vezetett a városba. E kapuval szemközt volt a budai kapu; a városfal déli részén pedig a szigeti kapu volt, melyen át a Szigetnek nevezett külvárosba jártak.

¹⁷ Kár hogy a király meg nem jegyzi azt is, hogy miért végeztette ki e 8-9 embert? A „lovagiasa címre oly rátartó fejedelem talán csak nem azért végeztette ki ezen embereket, mert városukat, családjaikat és vagyonukat a király fosztogató emberei ellen védték ?

¹⁸ Valószínűleg Sukorónál és Velencénél.

¹⁹ Miksa király kedvenc alkotása: a német „Landsknechthad” csak 1487. óta létezett és a Magyarország elleni hadjárat alkalmával vezetett először ellenség ellen.

„Székesfehérvár bevétele után a király Brune Lajos koszorús költőt és császári tanácsost követül küldte Budára a cseh királyhoz²⁰, hogy a város átadását eszközölje ki.”

„Brune-nel mind a cseh király, mind ennek magyarjai igen rosziul bántak; meggyalázó kifejezéssel fenyegették és e tanácsos örült, mikor ismét visszatérhetett a bajor herceg seregéhez.”

„Miután végre 3 mérföldnyire terjedő környéken már semmi eleséget sem lehetett találni és a német zsoldosok még mindig konokul megtagadták az engedelmességet. a király nem tehetett egyebet, mint a bajor herceget Székesfehérvárra és ennek külvárosaiba rendelni.”

„Hét vagy nyolc nappal később a király seregével Székesfehérvárból kiindult²¹ és e városban csakis helyőrséget hagyott hátra, a melyet Reymprecht vezényelt.”

„Visszatérésekor a király sok gyalogost és lovast elbocsátott és a német gyalogosokkal is jól bánt: meg azokkal is, akik oka voltak annak, hogy a király nem mehetett Budára, amint óhajtotta volt.”

„Visszatérés közben a németek néhány falut felgyújtottak, ami a királyt igen bosszantotta. A király annyira sietett, hogy karácsonyestére már Német-Ujhelybe érkezett melynek várkastélyát akkor már a római király emberei foglalták el.”

„A király aztán folytatta útját Nürnbergbe, ahol azt a hírt kapta, hogy Reymprechtnek is eleséghiánya miatt Székesfehérvártól vissza kellett vonulnia, amire a király különben el volt készülve, mert már Székesfehérvártól való elindulásakor, e város 8 mérföldnyi környékén se takarmány, se eleség nem volt többé található.”

---

²⁰ Így nevezi Miksa király Ulászlót, kit magyar királynak nem akart elismerni.

²¹ Ez december 12-ikén vagy 13-ikán történhetett; ugyanis nov. 19-én vette be a király Fehérvárt, 21-én küldte Kristóf herceget előre, ez 14 napig maradt a táborban és ezután, tehát december 5-ikén jött vissza Sz.-Fehérvára; 7-8 nappal később indult vissza a király azaz 12-én v. 13-án. Székesfehérvártól Bécs-Ujhelyig 10 menet és így Miksa csakugyan december 24-én érkezhett meg Német-Ujhelybe.